

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ ТА ПРИЙНЯТТЯ ВІДПОВІДНОГО РІШЕННЯ ПРО ЙОГО ЗДІЙСНЕННЯ

СУВОРОВА Римма Володимирівна - слухач магістратури факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства ХНУВС

В статті розглядаються питання, що стосуються основних підстав проведення контролю за вчиненням злочину та прийняття рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину. Крім того вищевказана негласна слідча (розшукова) дія широко застосовувалась у практичній діяльності оперативними підрозділами внутрішніх справ до прийняття нового КПК України, і в теперішній час регламентація цієї негласної слідчої (розшукової) дії потребує деталізації.

Ключові слова: процесуальні підстави проведення контролю за вчиненням злочину, негласні слідчі (розшукові) дії, контрольована поставка, контрольована закупка, оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину, оперативно-розшукова діяльність.

В умовах реформування сучасного кримінально-процесуального законодавства, а також пов'язану з цим наявність ряду теоретичних та практичних проблем, робить актуальним розгляд питань, що стосуються проведення негласних слідчих (розшукових) дій, оскільки їх регламентація в чинному Кримінально-процесуальному кодексі є новелою та викликає чимало обговорень та суперечностей з боку науковців і практиків. Тому слід розглянути питання, що сто-

сується процесуальних підстав та прийняття рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину. Крім того вищевказана негласна слідча (розшукова) дія широко застосовувалась у практичній діяльності оперативними підрозділами внутрішніх справ до прийняття нового КПК України, і в теперішній час регламентація цієї негласної слідчої (розшукової) дії потребує деталізації.

Метою даної статті є дослідження підстав проведення контролю за вчиненням злочину, здійснення аналізу чинного Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», виявлення недоліків сучасного законодавства, що стосується процесуальних підстав проведення контролю за вчиненням злочину, та встановлення шляхів їх усунення.

Ст. 271 КПК України присвячена регламентації контролю за вчиненням злочину, передбачає його здійснення у випадках достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах:

- 1) контрольована поставка;
- 2) контрольована та оперативна закупка;
- 3) спеціальний слідчий експеримент;
- 4) імітування обстановки злочину [1, с. 682].

Контрольована поставка полягає в організації і здійсненні слідчим та оперативним підрозділом контролю за переміщенням

(перевезенням, пересиланням, передачею, ввезенням, вивезенням з України чи транзитним переміщенням її територією) товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, з метою виявлення ознак злочину та фіксації фактичних даних про протиправні діяння осіб, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України.

Контрольована закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, який перебуває у вільному обігу, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Оперативна закупка полягає в імітації придбання або отримання, у тому числі безоплатного, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності товару, обіг якого обмежений чи заборонений чинним законодавцем, з метою викриття і документування факту вчинення злочину та особи, яка його вчинила.

Спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину.

Імітування обстановки злочину полягає в діях слідчого, уповноваженої особи, з використанням імітаційних засобів, які створюють в оточуючих уяву про вчинення реального злочину, з метою його запобігання та викриття відомої чи невідомої особи (осіб), яка планувала чи замовляла його вчинення [2, ст. 60, 61].

У ч. 2 ст. 246 КПК України чітко визначено, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дії, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 270, 271, 272, 274 цього кодексу, проводяться виключно у кримінальному

провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [1, ст. 268]. Отже, контроль за вчиненням злочину здійснюється виключно за наявності даної підстави.

Крім того, згідно зі ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» підставами проведення оперативно-розшукової діяльності є:

- наявність достатньої інформації про: злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами; осіб, які готують або вчинили злочин; осіб, які переховуються від органів розслідування або ухиляються від відбування кримінального покарання; осіб, які безвість зникли; розвідувально-підкривну діяльність спецслужб іноземних держав, організацій та окремих осіб проти України;
- запити повноважних державних органів, установ та організацій про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної, військової та службової таємниці;
- потреба в отриманні розвідувальної інформації в інтересах безпеки суспільства і держави [3].

Вказані підстави можуть міститися в заявах, повідомленнях громадян, посадових осіб, громадських організацій, засобів масової інформації, у письмових дорученнях і постановках слідчого, вказівках прокурора, ухвалах суду в кримінальних справах, що знаходяться в їх провадженні, матеріалах органів дізнання, інших правоохоронних органів, у запитах оперативних підрозділів міжнародних правоохоронних органів та організацій інших держав, а також запитах повноважних державних органів, установ та організацій, визначених Кабінетом Міністрів України, про перевірку осіб у зв'язку з їх допуском до державної, військової та службової таємниці.

Відомості про ознаки протиправного діяння можуть утримуватись в листах, заявах громадян, повідомленнях посадових осіб, підприємств, установ, організацій, засобах масової інформації, а також конфіденційних повідомленнях. До осіб, які готують злочин, відносяться громадяни, які вчиняють умисні дії щодо створення умов для здійснення злочину: підшуковують засоби чи знаряддя злочину, співучасників, об'єкти посягання, розробляють плани, визначають спосіб, міс-

це і час вчинення злочину, готують вигадане алібі тощо [4, ст. 307].

До того ж діяльність оперативно-розшукових підрозділів та їх окремих посадових осіб по виявленню, розкриттю та розслідуванню злочинів та їх профілактики має бути відповідного, адекватного характеру і ступеню суспільної небезпеки злочинного посягання, співвідношенню законності і гласності, конспіративності і відкритості, тотальності оперативних заходів і індивідуальності підходу до тої чи іншої оперативної ситуації, тому Закон дозволяє здійснення оперативно-розшукової діяльності при наявності необхідних підстав для проведення оперативних заходів і використання відповідних засобів, тобто для початку оперативно-розшукової діяльності оперативні підрозділи повинні мати законні приводи. Законні підстави оперативно-розшукової діяльності є гарантією дотримання законності при її проведенні. Керівники оперативних підрозділів, здійснюючи контроль за оперативно-розшуковою діяльністю, прокурори при здійсненні нагляду за дотриманням законів при проведенні оперативно-розшукових заходів, слідчі судді при санкціонуванні оперативних заходів, мають приділяти особливу увагу обґрунтованості підстав для їх проведення [5, ст. 261].

Згідно з ч. 2 ст. 246 КПК України, проведення контролю за вчиненням злочину є припустимим лише за умов, що отримання інформації гласним шляхом, через провадження гласних слідчих (розшукових) дій не повною мірою забезпечує можливість отримання фактичних даних, що можуть використовуватись у розслідуванні злочину. Тобто рішенню про необхідність проведення контролю за вчиненням злочину, повинно передувати об'єктивне, досконале дослідження всіх обставин кожного конкретного кримінального правопорушення, а також перевірка та оцінка підстав його проведення.

Крім того, досить важливим є те, що контроль за вчиненням злочину не проводиться, якщо внаслідок таких дій неможливо повністю запобігти:

1) посягання на життя або заподіяння особі (особам) тяжких тілесних ушкоджень;

2) поширенню речовин, небезпечних для життя багатьох людей;

3) втечі осіб, які вчинили тяжкі чи особливо тяжкі злочини;

4) екологічній або техногенній катастрофі [1, ст. 682,685].

Необхідно констатувати, що законодавець дає перелік приводів для застосування підстав проведення оперативно-розшукової діяльності в ч. 2 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», але не дає переліку підстав для здійснення негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі, контролю за вчиненням злочину, тому практично вони мають підстави, аналогічні до підстав проведення оперативно-розшукової діяльності, однак можливості їх застосування ширші. Проведення будь-якої негласної слідчої (розшукової) дії допускається тільки при наявності одночасно приводу і підстави, тому приводи – це передбачені законодавством або нормативними актами фактичні відомості, які надійшли від джерел (гласних і негласних), оформлені документально та містять відомості про підставу для проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Отже, узагальнивши вищеперелічене, доцільно виділити те, що першою з підстав для проведення контролю за вчиненням злочину є інформація про злочини, що готуються або вчинені невстановленими особами. Крім того, слід зазначити, що наявність гласної чи негласної інформації про підготовку злочину буде не тільки приводом до початку кримінального провадження, а й приводом до проведення негласної слідчої (розшукової) дії, у тому числі контролю за вчиненням злочину, діяльності оперативних підрозділів з метою перевірки повноти і правильності отриманої інформації, пошуку першоджерел отриманих фактичних даних та їх формування як доказів у кримінальному судочинстві. У кожному випадку, коли є достатньо інформації про злочин, вчинений невстановленими особами (нерозкритий злочин), суб'єкти кримінального судочинства зобов'язані здійснити ряд негласних слідчих (розшукових) дій, вжити заходів з викриття конкретної особи (групи) у вчиненні злочину. Також підставою для проведення контролю за вчиненням злочину є

наявність інформації про осіб, які готують або вчинили злочин. Інформація про таких осіб надходить оперативним підрозділам як з гласних, так і негласних джерел. Ще однією з підстав здійснення контролю за вчиненням злочину є наявність інформації про осіб, які переховуються від органів розслідування [6, ст. 253,254].

Слід зауважити, що при дослідженні процесуальних підстав проведення контролю за вчиненням злочину важливим було б виділити роль суб'єктів кримінального провадження, які уповноважені здійснювати вищезазвану негласну слідчу (розшукову) дію, а також приймати рішення про доцільність її здійснення.

Суб'єктами організації та проведення негласних слідчих (розшукових) дій слід вважати службових осіб, уповноважених законом органів, що приймають рішення щодо їх здійснення, організують та виконують необхідні дії, спрямовані на отримання відомостей, що входять до предмета доказування у кримінальному провадженні. Рішення про проведення контролю за вчиненням злочину приймає виключно прокурор. Можна зробити висновок, що це передусім пов'язано з відповідальністю, щодо прийняття рішення про проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, оскільки в основному його здійснення тісно переплітається із обмеженням конституційних прав та свобод людини. Прокурор здійснює оцінку та відповідність наявних підстав для проведення контролю за вчиненням злочину, крім того, прокурор, як суб'єкт кримінального процесуального права, що здійснює нагляд за дотриманням законності під час контролю за вчиненням злочину має право заборонити проведення або припинити подальше проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії. Ч. 7 ст. 271 КПК України закріплює положення, згідно з яким прокурор у своєму рішенні про проведення контролю за вчиненням злочину, крім відомостей, передбачених статтею 251 цього Кодексу, зобов'язаний:

1) викласти обставини, які свідчать про відсутність під час негласної слідчої (розшукової) дії провокування особи на вчинення злочину;

2) зазначити про застосування спеціальних імітаційних засобів [1, ст. 686].

Доцільно звернути увагу на те, що у випадку, коли матеріали оперативно-розшукової діяльності були використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування, доручення на проведення контролю за вчиненням злочину, як правило, надається оперативному підрозділу, який виявив злочин, але враховуються його повноваження. До доручення слідчого, прокурора додається ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії чи постанова слідчого, прокурора про проведення негласної слідчої (розшукової) дії. У рішенні про проведення негласної слідчої (розшукової) дії обов'язково зазначається строк її здійснення, що не повинен виходити за межі строків досудового розслідування.

На думку автора, необхідно також приділити увагу обмеженню конституційних прав людини при прийнятті рішення про здійснення контролю за вчиненням злочину, оскільки законодавець визначає допустимим таке обмеження, але в межах які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді за клопотанням прокурора згідно з вимогами статей 246-249 КПК. В ухвалі слідчого судді також повинен бути вказаний конкретний виконавець проведення контролю за вчиненням злочину [1, ст. 686].

Беручи до уваги вищевикладене, а також виходячи із важливості оперативно-розшукової діяльності у попередженні та розкритті злочинів, забезпеченні оперативного супроводження досудового розслідування кримінальних правопорушень, одним із головних пріоритетів для проведення та прийняття рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі контролю за вчиненням злочину, є сприятлива нормативно-правова регламентація, здатна поєднувати наступальність і оперативність реагування [7, ст. 90]

Тому доцільною є розробка та прийняття нормативно-правових актів, які були б присвячені організації проведення конкретних слідчих (розшукових) дій, у тому числі контролю за вчиненням злочину, а також

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається питання, що стосуються підстав проведення контролю за вчиненням злочину та прийняття рішення про проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії. Визначається роль суб'єктів кримінального процесу у прийнятті такого рішення, приділяється увага специфіці контролю за вчиненням злочину поряд з іншими негласними слідчими (розшуковими) діями. Також у науковій статті досліджуються проблеми сучасного кримінально-процесуального законодавства щодо організації проведення контролю за вчиненням злочину та встановлення процесуальних підстав для прийняття рішення про проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії.

чітко визначали б підстави для прийняття рішення про їх проведення. Крім того, слід розглянути та усунути розбіжності, які виникають у нормативно-правовій регламентації, що стосується здійснення контролю за вчиненням злочину.

Отже, як підсумок можна зробити висновки, що процесуальні підстави проведення контролю за вчиненням злочину тісно переплітаються із підставами проведення оперативно-розшукової діяльності, оскільки контроль за вчиненням злочину має яскраво виражену оперативно-розшукову природу. Важливим є те, що виключно прокурор має право приймати рішення про доцільність проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, крім того, при прийнятті рішення про її проведення необхідно звернути увагу на обмеження конституційних прав та свобод людини, але в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді за клопотанням прокурора згідно з вимогами статей 246-249 КПК. Також, як зазначалось вище, чинне кримінальне процесуальне законодавство України потребує вдосконалення, що стосується негласних слідчих (розшукових) дій, у тому числі контролю за вчиненням злочину, більш деталізованого та чіткого викладення підстав для його проведення, з метою додержання законності при прийнятті відповідними суб'єктами кримінального процесу рішень про їх проведення.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково практичний коментар: у 2 т., Т 1/ О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. - В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. - Х.: Право, 2012. - 768 с.
2. Погорецький М.А. Впровадження інституту негласних слідчих/ (розшукових) дій в правозастосовну практику / М.А. Погорецький // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).- 2012.- № 2, с. 56-63.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18 лютого 1992 року №2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України.-1992.-№22-ст. 303.
4. Федосова О.В. Підстави та умови здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових дій) / О.В. Федосова //Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення: матеріали наук. практ. конф., м. Харків, 5 квіт. 2013 р.-Х: ХНУВС. - 2013.- С. 306-308.
5. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія / Бандурка О.М.- Харків - 2012.- С. 620.
6. Бабіков О.П. Особливості використання негласних слідчих (розшукових) дій в доведенні вини й визначенні кваліфікації дій підозрюваних у вчиненні злочинів у сфері службової діяльності з ознаками корупції / О.П. Бабіков // Впровадження нового Кримінального процесуального кодексу України в правоохоронну діяльність та навчальний процес: досвід та шляхи удосконалення: матеріали наук. практ. конф., ХНУВС - 2013 - С. 251-257.
7. Охріменко І., Охріменко С. Порівняльний аналіз окремих процесуальних положень кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства України / І. Охріменко, С. Охріменко // Юридична Україна. - 2013. - №3 - с. 90-95.